

Ks. ARKADIUSZ WUWER
Uniwersytet Śląski w Katowicach
Wydział Teologiczny

Sprawozdanie z konferencji „*Myśląc Ojczyzna...*”. *Obywatelskość i patriotyzm w setną rocznicę odzyskania niepodległości przez Polskę, zorganizowanej w ramach cyklu „Polonia Restituta. Dekalog dla Polski w 100-lecie odzyskania niepodległości”*

(Wydział Teologiczny Uniwersytetu Śląskiego, Katowice, 14 maja 2018)

Organizacja konferencji

Organizatorami konferencji „*Myśląc Ojczyzna...*”. *Obywatelskość i patriotyzm w setną rocznicę odzyskania niepodległości przez Polskę* były Uniwersytet Śląski w Katowicach oraz Ministerstwo Nauki i Szkolnictwa Wyższego. Projekt został zrealizowany w ramach grantu MNiSW z zakresu programu Dialog (nr 0256/2018), którego celem jest m.in. wspieranie działań zmierzających do implementacji rozwiązań prowadzących do podwyższania jakości i konkurencyjności prowadzonych badań naukowych, w tym związanych z umiędzynarodowieniem, efektywną ewaluacją podejmowanych działań, wzmacnianiem kadry naukowo-dydaktycznej, jak też wzmocnienie potencjału oraz stymulowanie rozwoju nauk humanistycznych i społecznych.

Cel konferencji, określony jako przeprowadzenie pogłębionej analizy naukowej istoty i wartości współczesnego patriotyzmu oraz obywatelskości, zrealizowano w dwóch uzupełniających się perspektywach: czasowej oraz problemowej. W pierwszej (przeszłość – teraźniejszość – przyszłość) akcent został położony na ukazanie ewolucji pojęć, historycznych okoliczności, które wpłynęły na ich współczesny kształt, oraz zadań i wyzwań, jakie stoją przed patriotycznym społeczeństwem obywatelskim. W drugiej (problemowej) – wykorzystana została metoda katolickiej nauki społecznej (widzieć – ocenić – działać) oraz zasady i wartości życia społecznego, które stanowią o specyfice, interdyscyplinarności i aktualności tematyki. Akcent został położony na kwestie etyczne, deontologiczne, pedagogiczne oraz praktyczne konkretyzacje patriotyzmu i obywatelskości.

Koordynatorem merytorycznym projektu był ks. dr hab. prof. UŚ Arkadiusz Wuwer (UŚ), a jego asystentem była dr Aleksandra Kłós-Skrzypczak (UŚ). Na potrzeby realizacji projektu został na Uniwersytecie Śląskim powołany zespół organizacyjny pod kierownictwem koordynatora merytorycznego projektu, w skład którego weszli, m.in.: Izabela Staszewska-Ferens (koordynator organizacyjny), Martyna Fołta (koordynator promocyjny), Radosław Aksamit (koordynator ds. multimediów) oraz Jacek Szymik-Kozaczko (koordynator ds. informacji i PR).

Do udziału w konferencji, za pomocą poczty elektronicznej oraz tradycyjnej, zostali zaproszeni przedstawiciele świata kultury i nauki z całej Polski, reprezentanci samorządów lokalnych oraz stowarzyszeń społecznych i regionalnych, szkół oraz organizacji młodo-

dzieżowych (łącznie ponad 2 000 osób). Uczestnicy konferencji rejestrowali się za pomocą formularza dostępnego na stronie <https://polonia-restituta.pl>. Informacje o konferencji i rejestracji dostępne były na stronie Uniwersytetu Śląskiego, jak również Ministerstwa Nauki i Szkolnictwa Wyższego. Zaproszenie do osobistego udziału w konferencji przyjęło ponad 300 osób. W konferencji wzięli także udział dziennikarze reprezentujący 12 redakcji różnych mediów społecznych, a transmisja online wydarzenia na stronach internetowych Uniwersytetu Śląskiego miała 3259 unikatowych wyświetleń. Ponadto ukazały się publikacja konferencyjna oraz insert podsumowujący jej przebieg w ogólnopolskim tygodniku „Gość Niedzielny”. Relacje wideo z konferencji zostały upowszechnione w internecie, także w mediach społecznościowych (np. pełny zapis wideokonferencji w YouTube w ciągu 3 miesięcy od jej zakończenia miał 619 odtworzeń).

Przebieg konferencji

Konferencja została zorganizowana według schematu: 3 wystąpienia otwierające, 1 wykład ukierunkowujący, 2 panele eksperckie poświęcone odpowiednio patriotyzmowi i obywatelskości (każdy z wykładem wprowadzającym); 1 moderowana debata problemowa, 1 referat podsumowujący – syntetyzujący przebieg konferencji oraz formułujący wnioski, które mogłyby stanowić podstawę do opracowania przesłania dla Polski. Po każdej części istniała możliwość odpowiedzi na pytania od uczestników – jako forma aktywizacji i poszerzenia dyskusji.

Spotkanie naukowe poprzedziła msza św. w intencji Ojczyzny, celebrowana przez JE Ks. Arcybiskupa dr. Wiktora Skworca w Archikatedrze Chrystusa Króla w Katowicach w niedzielę, 13 maja 2018, o godz. 18.00. Uczestniczyli w niej przedstawiciele organizatorów konferencji: Ministerstwa Nauki i Szkolnictwa Wyższego, Rady ds. Społecznych Episkopatu, Akademii „Ignatianum” w Krakowie, Uniwersytetu Śląskiego oraz Wydziału Teologicznego tej uczelni, jak też przedstawiciele świata akademickiego, władz państwowych, wojewódzkich i samorządowych, stowarzyszeń i organizacji, duchowni i świeccy. Słowo wstępne wygłosił ks. dr hab. Arkadiusz Wuwer (Uniwersytet Śląski), zaś homilię – metropolita katowicki.

W dniu konferencji, tj. w poniedziałek, 14 maja 2018 roku, w godz. 8.00–9.00, istniała możliwość rejestracji uczestników, a zasadnicza część rozpoczęła się o godz. 9.00 w Auli Wydziału Teologicznego Uniwersytetu Śląskiego przy ul. Jordana 18 w Katowicach. Zgromadzonych przywitał gospodarz miejsca – JM Rektor Uniwersytetu Śląskiego prof. zw. dr hab. Andrzej Kowalczyk. Następnie słowo wprowadzające w tematykę konferencji wygłosili Metropolita Katowicki JE Arcybiskup dr Wiktor Skworec oraz Wicepremier i Minister Nauki i Szkolnictwa Wyższego dr Jarosław Gowin. Programowy wykład pt. „*Kiedy myśleć: Ojczyzna, szukam drogi*”. *Teo-logiczna perspektywa Jana Pawła II w 100-lecie niepodległości* przedstawił ks. prof. zw. dr hab. Jerzy Szymik (Uniwersytet Śląski).

Podczas ogłoszonej po nim przerwy uczestnicy konferencji mieli możliwość zwiedzenia z przewodnikiem wystawy Śląsk – droga do Niepodległej, przygotowanej specjalnie na tę okazję przez Muzeum Powstań Śląskich w Świętochłowicach. Wystawa upamiętniała historię Powstań Śląskich i plebiscytu, które doprowadziły do powrotu części Górnego Śląska do odrodzonego, niepodległego Państwa Polskiego. Na 25 planszach zaprezentowano m.in. sytuację na Śląsku przed wybuchem Powstań, ich genezę i przyczyny, kalendarium wydarzeń i wystąpienia zbrojne Ślązaków w latach 1919–1921, plebiscyt na Górnym Śląsku z 20 marca 1920, powitanie Wojska Polskiego w 1922 roku i ustanowienie województwa śląskiego.

Pierwszy z paneli dyskusyjnych: *Dom pamięci – pamięć domu*. Drogi do niepodległości, otworzyło wystąpienie wprowadzające prof. zw. dr hab. Doroty Heck (Uniwersytet Wrocławski). W dyskusji moderowanej przez dr Andrzeja Grajewskiego (tygodnik „Gość Niedzielny”) udział wzięli: ks. prof. zw. dr hab. Jerzy Myszor (Uniwersytet Śląski), Robert Kostro (dyrektor warszawskiego Muzeum Historii Polski) oraz ks. dr Henryk Bolczyk, w latach 1980–1981 kapelan górników kopalni „Wujek” oraz były moderator krajowy i generalny Ruchu Światło-Życie. Panel zakończył się odpowiedziami na pytania uczestników konferencji oraz podsumowaniem przez moderatora.

Kolejną częścią konferencji była dyskusja na temat: *Współczesny polski patriotyzm – patriotyzm nacjonalistyczny?* Na zadawane przez dziennikarza i publicystę Marka Czyża pytania odnoszące się do kwestii, jakiego patriotyzmu potrzebuje współczesna Polska, katolicko-narodowego, europejskiego czy kosmopolitycznego – odpowiadali prof. zw. dr hab. Andrzej Jajszczyk (Europejska Rada ds. Badań Naukowych / Akademia Górniczo-Hutnicza w Krakowie), dr hab. prof. „Ignatianum” Filip Musiał (Dyrektor Oddziału Instytutu Pamięci Narodowej w Krakowie / Akademia „Ignatianum” w Krakowie), Jerzy Polaczek (poseł na Sejm RP) oraz dr hab. prof. UAM Jacek Kowalski (Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu).

W czasie przerwy uczestnicy mieli możliwość zwiedzenia z przewodnikiem wystawy *Silesius*, przygotowanej merytorycznie przez Związek Górnośląski. Ekspozycja przypominała o różnorodności i trwającej ponad 600 lat wierności Górnego Śląska Polsce przez pryzmat postaci, które współtworzyły śląską historię. Wystawa była wcześniej prezentowana w Parlamencie Europejskim w Brukseli. Oprócz postaci wybitnych Ślązaków przedstawiała także architekturę Nikiszowca oraz obrazy śląskich malarzy nieprofesjonalnych z prywatnej kolekcji Stanisława G. Trefonia, rzeźby oraz fotogramy zabrzania Arkadiusza Goli.

Drugi panel (*Obywatelskość i patriotyzm współczesnych Polaków. Próba diagnozy – perspektywy*) poświęcony został refleksji nad wyzwaniem, jakie stoją przed patriotycznym społeczeństwem obywatelskim. Moderowane przez prof. zw. dr hab. Wojciecha Świątkiewicza (Uniwersytet Śląski) spotkanie otworzyło wystąpienie wprowadzające Jana Edmunda Kowalskiego (Dyrektora Biura „Niepodległa” z Warszawy). W panelu uczestniczyli: ks. prof. zw. dr hab. Janusz Mariański (KUL Jana Pawła II, Lublin), ks. bp dr Marian Niemiec (Biskup Diecezji Katowickiej Kościoła Ewangelicko-Augsburskiego w Polsce), Halina Bieda (Dyrektor Muzeum Powstań Śląskich w Świętochłowicach) oraz ks. dr Marcin Iżycki (Dyrektor Caritas Polska, Warszawa). Panel zakończył się odpowiedziami na pytania uczestników konferencji oraz podsumowaniem dokonanym przez moderatora.

Podsumowania całości konferencji dokonał ks. dr hab. prof. UŚ Antoni Bartoszek (Dziekan Wydziału Teologicznego Uniwersytetu Śląskiego). Konferencję prowadzili: red. Dominika Szczawińska-Ziemia (Radio eM, Katowice) oraz ks. dr hab. Arkadiusz Wuwer (Uniwersytet Śląski).

Treść konferencji

Aktualność tematyki konferencji i metoda refleksji ujęte zostały następująco: „Teologia i teo-logika ojczyzny i narodu, a także teologiczna refleksja nad relacjami «człowiek – naród – ojczyzna – państwo – obywatelskość», chronią cały ten trudny, skomplikowany i narażony na niejasności i wypaczenia konglomerat problemów przed błędami i ich egzystencjalnymi konsekwencjami (o straszliwych nieraz skutkach), takimi jak z jednej strony wykorzenienie i sieroctwo, z drugiej nacjonalizm” (ks. prof. dr hab. Jerzy Szymik).

W kontekście fundamentalnych doświadczeń historycznych szczególnie wyeksponowana została śląska droga do Niepodległej Rzeczypospolitej. „Gdyby nie umiłowanie narodu, przejawiające się w różnych formach, włącznie z powstaniem narodowymi, po blisko 150-letniej niewoli Polska nie odrodziłaby się w 1918 roku, a Śląsk – wprawdzie tylko jego część – nie wróciłby do Polski w roku 1922” – przypominał ks. prof. dr hab. Jerzy Myszor. Do zróżnicowanych źródeł patriotyzmu, w aspekcie kontynuacji historycznego dziedzictwa, nawiązał metropolita katowicki, abp Wiktor Skworec: „Pokolenia Górnoślązaków – podkreślał – w tym pokolenia naszych dziadków i rodziców, dobrze znały treść pojęcia obywatelskości i patriotyzmu. Wyrażały się one darem ofiarnej pracy, poczuciem obowiązku i lojalności wobec państwa. A nade wszystko pielęgnowaniem życia rodzinnego i rodziny jako miejsca przekazywania wiary i wartości, kultury, tradycji i pamięci historycznej”.

Panel dyskusyjny *Dom pamięci – pamięć domu. Drogi do niepodległości* stanowił okazję do refleksji nad ewolucją rozumienia i okazywania patriotyzmu oraz obywatelskości. Na wiele sposobów przewijała się w nim myśl, że Ojczyzna to przede wszystkim duchowy dom, rodzinne gniazdo, ojcowizna i matecznik. Pielęgnowane w nim wartości rodzinne i samorodne przenikają wszystkich, których scala społeczność narodowa, i urabiają ich według określonego systemu sądów, ocen, postaw i zachowań życiowych. W sumie stwarzają pewien ład wewnętrzny, oparty przede wszystkim o więzy duchowe (prof. dr hab. Dorota Hecke).

Podobną myśl wyraził Premier, Minister Nauki i Szkolnictwa Wyższego dr Jarosław Gowin: „Z patriotyzmem oraz z obywatelskim zaangażowaniem jest trochę tak, jak z powietrzem – podkreślił. – Ciągłe nim oddychamy, aby żyć. Potrzebujemy zawartego w nim tlenu. Ale oddychając, rzadko zastanawiamy się nad tym, co życiodajne”. Taką życiodajną, nadrzędną kategorią, scalającą w sobie wszystkie elementy narodowej tożsamości – tradycję, język, marzenia i idee, wspólny los – jest kultura. Refleksję nad nią odzwierciedlają słowa Jana Pawła II: „Naród jest tą wielką wspólnotą ludzi, którą łączą różne spoiwa, ale nade wszystko (...) kultura. Naród istnieje «z kultury» i «dla kultury». (...) Istnieje podstawowa suwerenność społeczeństwa, która wyraża się w kulturze narodu. Jest to zarazem suwerenność, przez którą równocześnie najbardziej suwerenny jest człowiek”.

Podkreślano, że wszystkie aspekty kultury: życie religijne, moralność i wychowanie, nauka, literatura i sztuka, obyczaj i historia pozwalają na przeżywanie współczesnych form patriotyzmu i obywatelstwa w sposób, jaki Karol Wojtyła nazywa „zasadą obywatelstwa światowego”. W tym kontekście przywołane zostało świadectwo papieża: „Z moim doświadczeniem historii ojczyzny, z moim narastającym doświadczeniem wartości narodu nie byłem wcale obcy ludziom, których spotykałem. Wręcz przeciwnie, doświadczenie mojej ojczyzny bardzo mi ułatwiało spotkanie się z ludźmi i narodami na wszystkich kontynentach”. Wspomniano, że Simone Weil konkretyzuje tę przestrzeń, mówiąc o potrzebie przynależności i używając pojęcia „zakorzenie”: „Zakorzenie jest być może najważniejszą i najbardziej zapoznaną potrzebą duszy ludzkiej” – pisze. – Zarazem jest to potrzeba, którą trudno określić. Istota ludzka ma korzenie, jeżeli rzeczywiście, w sposób aktywny i naturalny uczestniczy w egzystencji wspólnoty przechowującej jakieś skarby przeszłości i obdarzonej poczuciem jutra”.

Podczas debaty *Współczesny polski patriotyzm – patriotyzm nacjonalistyczny?* oraz w głosach uczestników panelu *Obywatelskość i patriotyzm współczesnych Polaków. Próba diagnozy – perspektywy* ks. prof. dr hab. Janusz Mariański podkreślił, że „patriotyzm staje się sprawą nie tyle dziedziczenia, co wartością na nowo odkrywaną”. W związku z tym fundamentem polityki proobywatelskiej i zasadą konstytucyjną jest zasada pomocniczości, która określa reguły niesienia pomocy w samorealizowaniu się innych członków

tej samej wspólnoty ludzkiej poprzez zapewnianie im i strzeżenie ich wzrostu w wolności oraz w różnorodnych aspektach ludzkiego dojrzenia. Wszystkie poziomy wspólnotowej różnorodności są konieczne po to, by zaistniało społeczeństwo wolne i sprawiedliwe. Jednak żaden nie może zastąpić tego, czym jest „uporządkowana jedność” – współpracy i zaangażowania – której fundamentem jest przyjaźń: rodzinna, społeczna, polityczna, instytucjonalna, a celem – wspólne dobro.

W realizowaniu tego dobra – wskazywał premier dr Jarosław Gowin – „inna jest odpowiedzialność człowieka, który odpowiada tylko za siebie – w związku z tym powinien kierować się (...) etyką przekonań, być absolutnie wierny swoim poglądom. Natomiast inna jest odpowiedzialność polityka, który musi przede wszystkim zwracać uwagę na ogólnospołeczne skutki swoich decyzji – kierować się nie tyle etyką przekonań, ile etyką odpowiedzialności. Oczywiście tych dwóch imperatywów moralnych nie należy przeciwstawiać, trzeba szukać jakiegoś punktu równowagi między nimi. W tym poszukiwaniu, zgodnie zresztą z katolicką nauką społeczną, busołą ma być sumienie, które jest głosem Boga w naszej duszy”. Podkreślono, że kluczowy jest tu „punkt równowagi” pomiędzy sprawiedliwością a miłością. Sama sprawiedliwość nie wystarcza, co więcej – może doprowadzić do zaprzeczenia i zniweczenia siebie samej, jeśli nie dopuści się do kształtowania w różnych wymiarach życia ludzkiego tej głębszej mocy, jaką jest miłość. Tylko miłość może uczynić sprawiedliwość naprawdę twórczą w perspektywie dobra społecznego, w perspektywie prawdziwego postępu ludzkości.

W podsumowaniu ks. dr hab. prof. UŚ Antoni Bartoszek zwrócił uwagę, że patriotyzm i obywatelskość to ostatecznie „miłość i odpowiedzialność”. Nerozerwalnie połączone ze sobą – jak w tytule książki ks. bp. Karola Wojtyły – opisują pełnię człowieka i jego społecznych odniesień. W tym duchu „wzmacnianie (budzenie, rozwijanie, oczyszczanie) patriotyzmu jest najlepszą drogą do wzmacniania (budzenia, rozwijania, oczyszczania) cnót i postaw obywatelskich” (ks. prof. dr hab. Jerzy Szymik), ze świadomością, że „jak nie ma miłości bez ofiary, tak nie ma patriotyzmu bez poświęcenia” (ks. dr hab. Arkadiusz Wuwer).

Stwierdzono, że – wielokrotnie wybrzmiewający w tym kontekście – apel o „jagielloński” wymiar polskości oznacza (ponownie przywołując słowa Jana Pawła II), że polskość to gościnność i otwartość, „wielość i pluralizm, a nie ciasnota i zamknięcie”. A zarazem „zachowanie i rozwijanie tożsamości narodu przed rozplynięciem się w strukturach ponadnarodowych i kosmopolitycznych” (ks. prof. dr hab. Jerzy Szymik). Taki „patriotyzm nie jest ani nacjonalistyczny, ani kosmopolityczny, ani narodowo-socjalistyczny, ale jest gorącym uczuciem do Ojczyzny” (Jerzy Polaczek). Ojczyzny, której pojęcie Chrystus „otwiera (...) w kierunku eschatologii i wieczności, ale bynajmniej nie odbiera niczego jego treści doczesnej” (Jan Paweł II). „Dla chrześcijanina kraj, miejsce przebywania, jest przejściowe. Ma on jednak modlić o pomyślność dla miasta, miejsca, w którym żyje, i nie zapominać, że Ojczyzna jest w niebie” – podkreślał bp Marian Niemiec.

Uproszczone – wobec bogactwa przedstawionych treści, debat i polemik – podsumowaniem konferencji może być stwierdzenie, że z patriotyzmem i z obywatelskością mamy do czynienia wówczas, kiedy stają się rzeczywistością coraz bardziej wspólnotową. I zakładają taki typ przyjaźni społecznej, który konkretnie i wprost wciela w życie miłość do drugiego: „Caritas”, „dobro-byt” wszystkich. Liturgia Kościoła wyraża to w modlitwie: „Nauucz nas, Boże, prawdziwej i czynnej miłości do naszego narodu i wszystkich ludzi bez wyjątku; obdarz wszystkie narody pomyślnością i pokojem” (nieszpory niedzieli I tygodnia). I taka też jest ostateczna racja i ostateczny cel patriotyzmu oraz obywatelskiego i instytucjonalnego zaangażowania w życie społeczne.